

A BÁNSÁGI SVÁBOK ROMÁNIÁBAN¹

A VILÁGHÁBORÚ ELŐTT a Bánságban sváb nemzetiségi kérdés nem létezett. A svábság már úgyszólván a magyarság kiegészítő részét képezte, nagy tömegei a magyarságtól csak nyelvben különböztek, a sváb származású középosztály, sőt a népből is az intelligensebb rész azonban már annyira megtanult magyarul, hogy vele szemben még a nyelvi különbség is elenyészett. A háború és az azt követő idő ezt a helyzetet alapjában megváltoztatta. Hogy mi volt ennek a változásnak az oka, azt nálam hivatottabb fejtette ki kb. másfél évvel ezelőtt a Magyar Szemle³ hasábjain. Ma már a magyar közvéleménynek befejezett tényként kell ezt a változást tekintenie s egyetlen feladata maradt csak e téren: a svábsággal, mint a németiség előőrsével, a jó viszonyt és a megértést ápolni. Ahhoz azonban, hogy a magyar közvélemény ezt megtehesse, elsősorban arra van szüksége, hogy a bánáti svábságot a maga teljes új alkatában megismerje s éppen azon magyar körök részéről, akik a kérdést a legmegértőbbben kezelik, hangzott el az a kívánság, hogy a bánáti svábságot erdélyi ember magyar szemzőgből ismertesse. Ezt a feladatot kívánom az alábbiakban teljesíteni.³

A NÉPESSÉGI VISZONYOK. Lélekszám és geopolitikai elhelyezkedés. A bánáti svábság lélekszámát maguk a svábok kb. 300.000-re teszik. Vitéz Nagy Iván a különböző kisebbségi statisztikák alapján a Bánságban és Arad megyében 268.229 németet mutat ki, amely szám nagyjában megfelel az 1910-es magyar statisztika adatainak. Ezzel szemben 1921-ben a román statisztika ezen a területen csak 248.790 németet mutat ki. A német tömegek nagy része egységes tömbben él az ú. n. Heide-n, ahogyan a volt Torontál megye északi részét nevezik. Itt csak egyetlen vegyes lakosságú község van (Pészak), a többi tiszta sváb község. A svábságnak további jelentékeny része él Temes megyében, ahol a sváb községek láncolata egészen a

¹ E cikkünk sajtó alatt volt, mikor értesültünk arról, hogy a különböző bánági német pártok egyesültek és ezzel politikai életük új fordulópontjához értek. A tanulmány azonban művelődési és gazdasági adatainál fogva aktuális érdekességű maradt és így változatlanul közöljük. *Szerk.*

³ Jakabffy Elemér: Magyarok és németek Romániában. Magyar Szemle 1937 április.

³ Ahhoz, hogy ezt megtehessem, az írott forrásmunkák csekély száma miatt adatokért és felvilágosításokért a bánági svábok vezető férfiainhoz kellett fordulnom, akik közül a legtöbb sorstársi készséggel és előzékenységgel volt a segítségemre.

Dunáig lenyúlik. A kettéválasztott Krassó és Szörény megyék területén kb. 50.000 sváb lélek él s kb. ugyanannyi Arad megye 30 sváb és vegyes községében.

Letelepedés és származás. A bánági svábokat a passarovitzi béke (1718) után főleg Mária Terézia és II. József telepítette le a törökök által elpusztított, jórészt mocsaras, pusztá Bán-ságba. A svábok betelepítése, a „Grosser Schwabenzug“ három nagy csoportban egészen a XVIII. század 70-es évéig húzódott el. A szorgalmas svábok óriási munkával valóságos paradicsomot varázsoltak a feldúlt Bán-ságból. Igaz, hogy a németesítő bécsi kormány igyekezett könnyíteni a helyzetükön. Így pl. II. József alatt a német bevándorlók a volt Magyarország területén a következő kedvezményeket kapták: az egységes terv szerinti, tágas falvak felépítése, vallásszabadság, tízévi adómentesség, kész, felépített ház adományozása a családtagok számára arányához képest 4—16 hektár földdel, a háziállatok és gazdasági eszközök, a legidősebb fiú hadmentessége, ingyen utazás a letelepülési helyre és ellátás az első saját termésig. Csak a mocsaras vidék kedvezőtlen éghajlatának, a háború utáni járványoknak, amelyek ellen akkor még nem tudtak védekezni, tulajdonítható az, hogy a telepítési korszakban hét év alatt 88%-os volt a halandóság a bánági svábok közt, amiért is a Bán-ságot „Grab der Deutschen“-nek hívták.

Származásra nézve a bánági svábok csak részben „svábok“, azaz csak részben leszármazottai a svábnak nevezett német törzsnak. Általában Dél-Németországból jöttek, Pfalzból, Badenből, Elzászból és Nyugat-Németország északi kerületeiből. Az elzászi németekkel együtt elzászi franciák is jöttek, akik azonban teljesen elnémetesedtek. Ezért találni gyakran a bánági sváboknál olyan családneveket, mint pl. Bée, Schwalja, (Chevalier), Deniflé, Botye (Potier), Wingeron (Vignerón), Kornett, Schortje (Chaurtier) stb. Egyes községekben (pl. Nagyöszön) az öregek még állítólag tudnak is franciául. A Bán-ságnak Jugoszláviához tartozó részén, egészen közel a román határhoz, három, szinte egymásba épült község ma is a régi elzászi falvak neveit viseli, ahonnan az ősök jöttek: Saint-Hubert, Charleville (Károlyliget), Seultour (Szent Borbála).

A szaporodás. A születések korlátozása. A svábság legnagyobb problémája a születések számának ijesztő mérvű csökkenése, amely újabb, kb. 50 esztendő tünet. A bánági svábság zömének letelepülési helye az ú. n. Heide, a XIX. század közepén még első helyen állott a népszaporodás szempontjából az összes európai államok között, ma a legutolsók között áll, jóval Franciaország mögött. Josef Riesz számítása szerint 0,5‰-kel kevesebb jelenleg a születések száma a halálozásokénál, míg 1850-ben ugyanott a születések száma 20‰-kel múlta felül a halálozások számát. Jelenleg 1000 lakosra itt 18,0 születés és 18,5 halálozás esik, holott pl. 1922-ben Romániában átlagosan 37,5 születés esett 1000 lakosra. Vannak községek, ahol az 50 év előttihez képest 50—80%-kal esett vissza a születések száma. A születések korlátozása legelőször Torontál megyében kezdődött s ott mutatkozik ma is leginkább, azután Temes megyében, míg

Krassó-Szörény és Arad megyében sokkal kevésbé elterjedt. Végeredményben mégis minden községben majdnem minden évben felülmúlja a halálozások száma a születéseket.

A születések csökkenésének okát éppen úgy nem a gazdasági nyomorban kell keresni, mint ahogyan más népeknél, ahol ez a szomorú tünet mutatkozik, szintén nem a nyomorúság okozza a születések számának a csökkenését. Itt is, mint mindenütt, éppen a gazdagabb vidékeken harapódzott el az egykezés. A kérdésnek egyik legalaposabb ismerője, Fritz Klingler temesvári orvos a világnézet megváltozását jelöli meg alapokul: a liberalizmus, a „modem irány“ meggyöngítette a sváb nép mély vallásosságát és helyébe a szabadgondolkodást, az ateizmust, az anyagiasságot, az önzést és az élvezethajhászt helyezte. Talán nem tévedek, ha azt mondom, hogy a régi mocsárlecsapoló, kolerával küzdő sváb nép erénye, a földszeretet fajult el a liberális szabadverseny hatása alatt földéhséggé, amely a születések korlátozásában a meggazdagodás könnyű és biztos útját látta, mert mellette a vagyon nemcsak megmarad, hanem az összeházasodás folytán gyarapszik. Ezért a szülők sokszor erkölcsi és anyagi kényszerrel, kitagadással való fenyegetéssel kényszerítették reá gyermekeiket a gyermekáldástól való tartózkodásra. Helyesen állapítja meg róluk a németországi szemlélő: „A bánási paraszt számára a család öncélúvá vált. Lepakcsolva nagy erkölcsi járulékait, a család egy kölcsönös ellátási intézmény fokára süllyedt le, a férfi és a nő életének megkönnyítésére szolgáló intézménnyé a jelenben, a tulajdon megtartására szolgáló biztosító kapoccsá a jövőben. A családot részvénytársaságként kezelték: minél kevesebb a részvényesek száma, annál nagyobb a nyereség.“

E súlyos probléma orvosságát nehéz megtalálni. Ma a nép, de elsősorban a vagyont kezükben tartó idősebb korosztályok erkölcsi felfogásának megváltozásától, a gyakorlati jó példaadástól, az úrhatnamság kiirtásától, a szövetkezeti orvosi állások rendszeresítésétől, amely az orvosok megélhetését biztosítaná és a megélhetési gondok miatti magzatelhajtásoktól visszatartaná, várják a népük sorsáért aggódók e társadalmi baj megszüntét. Joggal félnek még azonban attól, hogy a sváb nyelvszigetet előntik a többi népek hullámai, a sváb falvakban más fajtájú népek telepednek le és jutnak többségbe, maga a sváb nép pedig elfajul, mert többnyire a saját községéből házasodva, a létszámcsökkenés folytán a rokonok közötti házasságok egyre gyarapodnak.

A TÁRSADALMI TAGOZÓDÁS. A bánási svábságnál az osztálykülönbségek nem túlságosan érezhetők. Teljesen hiányzik nála a születési, majdnem teljesen a pénzarisztokrácia. Legmagasabb társadalmi osztályuk a középosztály, amely szabadfoglalkozásúakból, magántisztviselőkkel, a katolikus papságból és egynéhány köztisztviselőből áll össze. Származásilag közel áll a néphez, a legtöbb esetben még az ú. n. „első nemzedékiből való, vagy legalább is közvetlen rokoni kapcsolatai vannak a néppel; a nép gazdagabb vagy tehetesebb fia emelkedik fel a középosztályba. Ezt a származási közelséget tiszteletreméltó igyekezettel iparkodik is elmélyíteni. Megtartja

szülőfalujával az állandó összeköttetést s a falu is büszkén tartja számon szülőltjét, aki kinőtt közülük, felkeresi, tanácsát kéri.

A középosztály szinte teljesen egybeolvad a kereskedő- és iparososztály felsőbb rétegeivel, annál is inkább, mert ez utóbbi jó anyagi körülmények között él s a mellett meglehetősen iskolázott is: sok az érettségizett s még több a négy középiskolát végzett iparos és kereskedő. Amíg azonban a szabadfoglalkozású középosztály, különösen fiatalabb rétege már erősen nacionalista német, aki lelkesen dolgozik fájának érdekeiért, addig az iparos- és kereskedő-réteg még nem ment át teljesen az átalakuláson, sok közötté még a magyar érzelmű, vagy az olyan, aki az átalakulásban a fele úton megállót és most a két nép közül egyikhez sem tartozik. A német érzelműek között pedig sok az indolens, aki pénzzel még hajlandó áldozni a közösség érdekeiért, de munkával már kevésbé.

A munkásság kategóriájába a sváb népnek csak kis része tartozik. A gyárban (leginkább Aradon és Temesvárott) dolgozók nagy része inkább törpebirtokos vagy törpebirtokos családtagja, aki mellékkeresetként, főleg a téli hónapokban áll be gyári munkásnak. Stájerlakon, Aninán, Resicán és Oravicán azonban sok a sváb gyári munkás. Ezek jórészt szociáldemokraták, nemzetközi érzelműek, akiknek szervezeti központja egészen mostanig Temesvár volt. A legutóbbi képviselőválasztások alkalmával leadott 10.000 temesmegyei szociáldemokrata szavazat nagy része sváb munkásoktól eredt. De a hitleri átalakulás szele már az ipari munkásságot is megérintette, amely kezd népi öntudatra ébredni.

A svábság azonban elsősorban földműves nép, a földműves osztály a népi lét alapja, a többi társadalmi osztály szülőanyja. Jellemileg ma is a régi Bánság mocsarait meghódító telepes utóda. Tiszta, rendes, dolgos, takarékos, mértékletes. Életmódja józan, egészséges és takarékosága dacára még a szegényebbje is ad az élet-színvonalra, jó lakásra, jó élelmezésre. „Esse und drinke, halt Leib und Seel zamm“: ez az életelve. Önérzetes, büszke parasztságára, inkább „Bauer“-nek nevezi magát, mint „Landwirt“-nak. Hibái is ezen erényeinek túlhajtásából keletkeznek. Anyagias, mert nehezen dolgozik meg a pénzéért, takarékosága könnyen fukarsággá fajul, önérzete pedig a gazdag paraszt göggyévé, aki lenézi a nálánál szegényebb embert, különösen ha tanult emberről van szó. Sokat szidták egyidőben a sváb parasztot, hogy közcélra nem akar áldozni, ma már azonban sokat javult a helyzet ezen a téren. Általában azonban nem érdekli csak az, ami pénzt hoz, hasznot hajt. Hiányzik belőle az a valami, amely a magyar ember örömét, bűját, könnyét, nyomorát, éhségét dalba önti, amely a kezébe a faragó bicskát adja, asszonyai kezébe pedig a hímzőtűt. A sváb népviselet nem olyan festői, mint pl. a kalotaszegi magyar. A sváb népdal nem lehet forrása egy új zenének, mert majdnem kihalt, az intelligenciának kell újra dalolni tanítania a népet. Pedig zenei érzéke fejlett, majdnem minden falunak megvan a maga fűvös zenekara, amely néha meglepően jó. Vérmérséklete nyugodt. Ez a nyugodtsága azonban nem zárja ki azt, hogy a legnagyobb szenvedéllyel ne vesse magát a politikai küzdelmekbe. A magyar világban

az ellenzéki nemzeti Apponyi-párt vagy éppen a 48-as függetlenségi pártállás volt az, ami a svábság lelkialkatának megfelelt. A maga apró, községi ügyei is szenvedélyes harcokba keverik s ez a politikai szenvedélyesség, a belső torzsalkodás azután kihát a sváb közélet minden ágára és a vezető intelligencia több árnyalatra bomolva küzd egymás ellen, úgyhogy mi, a sokat emlegetett „turáni átok“-kal megvert magyarok előttük Romániában mint az egység mintaképei szerepelhetünk.

Az új nemzedék: az ifjúság éppen úgy nem egységes, mint ahogyan az idősebb korosztályok sem azok. A klerikális szárny szervezete a leghatalmasabb, a „Der Bund der deutschen katholischen Jugendvereine in Banat“ 1930-ban alakult meg a már meglévő katolikus falusi „Jugendvereine“-ek szövetkezéséből. Az első ilyen falusi legényegyletek még jóval a háború előtt keletkeztek, számuk azonban igen csekély volt és a sváb katolikus ifjúsági mozgalom igazi fellendülése csak a „Jugendbund“ megalakulása után következett be. 1936-ban már 116 tagesegylete volt közel 4600 taggal, s kb. ez a jelenlegi létszám is. A tagok számának több mint a fele földműves, sok az iparos, kevés a munkás s alig 1/2%-ot tesz ki az intellektuális foglalkozásúak száma. A „Jugendbund“ felállításával egyidejűleg az egyesületek célkitűzése is egyetemesebb, átfogóbb lett. Míg eleinte inkább helyiérdekű, nevelő jellegű volt, most egységes népi politikai jelleget kaptak. Az első pillanatban hihetetlenül hangzik, hogy a svábság új nemzedékében a katolikus ifjúsági mozgalom fellendülőben van, dacára az anyaország és a katolicizmus közötti letagadhatatlan ellentétnek. A magyarázata ennek az, hogy a „Jugendbund“ szerencsés kompromisszumot tudott egyrészt a diadalmas hitleri világnézet, másrészt a katolicizmus között létrehozni.

A mozgalom sajtóorgánuma a Temesvárod: megjelenő „Der Ruf“ című havi folyóirat, amely olcsó előfizetési ára folytán igen elterjedt.

A hivatalos „Volksgemeinschaft“ ifjúsági szervezete a „Bund der deutschen Jugend“; ennek vidéki tagozatai kb. 3000 tagot számlálnak, míg a hivatalos sváb politikával szemben álló „Volkspartei“ ifjúsági szervezetének, a „Volksparteijugend“-nek 800—1000 tagja van. A „Volksparteijugend“-et már ez év elején feloszlatta az akkor uralmon levő Goga-kormány, amire ez az irányzat torna- és énekesegyletekbe vonult vissza.

A KULTÚRA. A vallási élet, az Egyház. A bánáti svábság túlnyomó többsége római katolikus, mindössze Temesvár közelében van néhány luteránus község. Az Egyház jelentőségét a sváb népéletben nagyon lecsökkenti az a tény, hogy a bánáti sváb intelligencia nagy része legalább is közönyösen, ha nem éppen ellenségesen áll az Egyházzal szemben. A svábság első nemzeti felébredést korszakában még jórészt a politikai célszerűség szempontjából, minden különösebb meggyőződési alap nélkül közeledek az intelligencia a katolikus Egyházhoz, hogy a sváb nép erősszégéből az Egyház se hiányozzék. Ma már ez a politikai célszerűség kevésbé áll fenn s helyében a „Pfaffen und Juden“ jelszóval egy kalap alá veszi

a sváb intelligencia a zsidót és a papot. Pedig a temesvári egyházmegye papsága túlnyomó részben német származású és német érzelmű.

Az intelligenciának ez a magatartása az oka valószínűleg annak, hogy a vallásos egyesületi élet eléggé fejletlen. Az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség nem tudott a svábság körében elterjedni s végül is határozottan magyar jellegűvé vált, hasonló sváb szervezet pedig nem alakult. Vallásos egyesületekbe úgyszólván csak az ifjúság, az asszonyok és leányok (Frauenvereine, Mädchenkränze) vannak beszervezve. Jelentős szervezet még a „Bonifatiusverein“, amely különösen a német katolikus szórványokkal foglalkozik.

A plébániák a régebben Csanádi, most temesvári püspökséghez tartoznak, amely úgy személyi, mint irányzat! szempontból németnek tekinthető. Az egyes plébániák mellett az egész egyházmegyében egységes alapszabály-minta alapján egyházközségek alakultak, s ezek a hívek élénk részvételét biztosítják az egyházi életben.

Az iskola ügy. A sváb iskoláztatás jobbjára a katolikus egyház kezében van, habár a németnyelvű állami oktatás is sokkal fejlettebb, mint a magyarnyelvű állami oktatás.

A felsőfokú oktatást csak a temesvári rom. kát. teológiai főiskola képviseli, ahol a tanítási nyelv német s német a hallgatók többsége is.

A középfokú oktatást az 1936—37. tanévben a következő intézetek képviselték:

Fiúiskolák: 1 állami főgimnázium (Temesvár), 1 román kát. főgimnázium (Temesvár, Banatia),¹ 1 román kát. tanítóképző (Temesvár), gyakorló iskolával, 1 román kát. téli földművesiskola (Vojtek), 1 állami algimnázium (Újarad), 1 román kát. algimnázium (Zsombolya), 1 kereskedelmi gimnázium (Temesvár, Banatia).

Leányiskolák (mind román kát.): 1 tanítónőképző (Temesvár) gyakorló iskolával, 1 óvónőképző, 1 továbbképző román és német tagozattal, 1 háztartási iskola, 1 népfőiskolái tanfolyam, 8 leánygimnázium.²

Elemi iskolák: 54 román kát. iskola német oktatási nyelvvel és 8 luteránus iskola magyar és német tagozattal. A sváb tanköteles gyermekek többsége azonban állami elemi iskolába jár. Magánszámítás szerint az 1937—38. tanévben csak 5506 tanuló járt a hitvallásos német iskolába, kb. 7000 járt az állami iskolák német tagozataiba, kb. 1900 tanuló pedig a román tagozatokba. Egészen a legutóbbi időkig az állami iskolák német tagozatainak tannyelve az ú. n. nemzeti tantárgyak (román nyelv, földrajz, történelem, jogismeret) leszámításával ténylegesen német volt, 1936-ban azonban tömegesen neveztek ki a német tagozatokhoz is németül nem tudó román tanítókat.

A kisdedóvíntézetek száma: 16 román kat. német tannyelvű, 3 román kát. magyar és német tagozattal.

¹ A „Banatia“ hatalmas épülete, amely a sváb nevelés központja — mint az alábbiakból kitűnik — a főgimnáziumon kívül tanítóképzőt, gyakorló iskolát, kereskedelmi gimnáziumot és internátust foglal magában. A főgimnáziumok közé számíthatnék a temesvári kegyesrendi főgimnáziumot is, azonban érmék kormányrendelet folytán román a tannyelve. Ennek dacára 23 német anyanyelvű tanuló látogatja.

² Az egyházmegye egyetlen román kat. leányfőgimnáziuma, a temesvári „Notre Dame“ leánylíceum kormányintézkedés folytán román tannyelvű. Tanulói közül 84 német anyanyelvű.

Kultúregyesületek. Iskolánkívüli népnevelés. Amíg az erdélyi magyarság kulturális élete több, kisebb-nagyobb, gyakran egészen helyi érdekű egyesületre van bízva, addig a bánági svábok kulturális élete bizonyos tervszerűséget mutat. Kb. 40 községben van megszervezve a „Banater Deutscher Kulturverein“, míg a kisebb sváb lakosságú községekben úgynevezett támpontjai vannak. A községi szervezetek nagyobb egységbe, a „Kreis“-be, ezek pedig vidékek szerint „Gau“-okba csoportosulnak. Az egész egyesület összesen 5 „Gau“-t (Temesvár, Arad, Lugos, Resica és Oravica székhellyel) foglal magába. 1926-ban alakult, jelenleg kb. 90 községben tart fenn népkönyvtárt, a városokban és falvakban pedig előadássorozatot rendez. Az utóbbiakban 10—12 fiatal tanár, továbbá néhány orvos tart kulturális, egészségügyi és fajbiológiai előadásokat. Ez az egyesület adta ki a „Banater Kulturhefte“ című nemrégén megszűnt negyedévi folyóiratot is, amely főleg történelemmel, részben szépirodalommal is foglalkozott.

A bánati svábság néppárti árnyalatú szárnyának kulturális téren is megvan az 1919—1926. évek működésének megszűnte után kb. egy évvel ezelőtt újjáélesztett „Kulturverband“ alakjában a maga szervezete. Körülbelül ugyanannyi helyi csoportja van, mint a „Kulturverein“-nek s avval egyenlő értékű munkát is végez.

A sajtó. A bánági svábok sajtója egészségesnek mondható, nincs meg az a túltermelés, ami pl. az erdélyi magyar sajtó veszélyes tünete. A német felfogás két nagy csoportba osztja a bánági német sajtót: a németül írott és a németül érző lapokra. Ez a felfogás pl. a legrégebbi temesvári napilapot, a „Temesvarer Zeitung“-ot az előbbi csoportba sorozza, megállapítva róla, hogy „a sváb népiség új szellemével és új eszméivel belső részvétel nélkül áll szemben.“ Az újabb sváb szellemet elsősorban az 1919-ben alapított és Temesvárott megjelenő „Banater Deutsche Zeitung“, továbbá az „Extrapost“, az első sváb krajcáros lap képviseli. Mellettük még számos más újság és folyóirat jelenti a „németül érző“ sajtót. Ezek nagy része vagy szaklap, vagy pedig egészen helyi érdekű hetilap. Tiszteletreméltó jelenség a bánági sváb sajtóban, hogy szinte teljesen hiányzik belőle a bulvár- és revolverlap típusa s habár bennük a személyeskedő harcok sem ritkák, sajtójuk ideológiai alapon és erkölcsi magaslaton áll.

Mint a magyar népnél, úgy a svábnál is sokszor a naptár az egyetlen olvasmány. Ezért nagy fontossága van annak, hogy a naptárkiadó szempontja ne a haszon, hanem a népnevelés legyen. Ezt a fontosságát felismerve, adja ki évente a „Banater Deutsche Zeitung“ a „Schwäbischer Volkskalender“-t, amelynek igen komoly szerepe van a német gondolkodás kialakításában.

A GAZDASÁGI ÉLET. Földművelés. Földbirtokmegosztás. A bánati svábság 82%-a földműveléssel foglalkozik. Számításunk szerint kb. 580.000 hold van a svábság kezén. Túlnyomó többségben kisbirtokosok, a birtokok átlagos nagysága 13—14 hold. A birtokosok kétharmadrészének 10—30 hold földje van. A fennmaradó egyharmad résznek a fele a 10—30 holdas típusnál kisebb

birtokosok kezén van, míg a másik fele az ennél nagyobb birtokosoké. A 100 holdasnál nagyobb birtok ritka. Ezért annak idején a román agrárreform alig érintette a svábságot, birtokállagának kb. csak 2%-át sajátította ki, azt is jórészt a szegényebb sváboknak juttatta, akik a magyar nagybirtokosok földjeiből is kaptak a kisajátítás során. Érzékenyen érintette azonban az igen nagyszámú sváb földbérlet, aki a nagybirtokokat bérelte.

Általában a bánági sváb mezőgazdaság igen fejlett. A mezőgazdasági gépek használata elterjedt s magas ára mellett is használja a műtrágyát. A magas bankkamatok, a gazdasági viszonyok általános leromlása, az agrárrolló tágulása s talán egy kissé a saját elbizakodottsága és vakmerő számítása a svábságot is nehéz viszonyok közé sodorta, amiből csak a konverziós törvények intézkedései mentették ki. Igaz, hogy éppen a józanul számító, óvatos, csak a saját tőkájével dolgozó elemekre nagy csapást is jelentett a konverzió, mert az általa sújtott bankok kénytelenek voltak betéteseikkel egyességet kötni, amelynek alapján betéteiknek csak egy részét fizetik vissza, azt is csak több évi részletben. Igen sok sváb földművelő vesztette így el megtakarított pénzének nagy részét.

A bánági svábok kezében levő földnek kb. 45%-a búzával van bevetve, 30% tengerivel, 5% zabbal; a takarmány- és ipari növények kevésbé vannak elterjedve. A cukorrépatermesztés csak az aradi és freidorfi cukorgyárak környékén virágzik, a zöldségtermesztést pedig a nagyobb városok környékén (Arad, Temesvár) majdnem monopolizálta néhány sváb község. A szőlőművelés az alacsony árak és a nehéz értékesítési lehetőség miatt válságban van.

Az állattenyésztés különböző ágai közül különösen a sertésenyésztés fejlett. 1000 lakosra 430 disznó jut, amivel a bánági svábság első helyen áll egész Európában. A mangalica sertés mellett a Yorkshire- és Berkshire-fajta van különösen elterjedve. A sertésexport nagyon jól van megszervezve, az exportált mennyiséget jórészt az anyaország, Németország veszi meg. A múltban igen fejlett lótenyésztés egyrészt a tenyészanyag hiánya, másrészt a rossz értékesítési lehetőség miatt nagyon visszaesett. A lófajták közül főleg a Gidrán és a Nonius van elterjedve. A szarvasmarhatenyésztés már kevésbé fejlett. A sváb mezőgazdasági munkára többnyire lovat használ. A tej és termékeinek értékesítési lehetősége azonban meglehetősen jó.

A sváb mezőgazdaság fejlődésének igen jelentékeny tényezője a temesvári „Schwäbischer Landwirtschaftsverein“ (a volt Délmagyarországi Gazdasági Egyesület). 1934-ben 83 helyi szervezetet összesen 6000 taggal foglalt magában. Kiadja a „Banater Landwirt“ című folyóiratot, irányítja, illetőleg fenntartja a vojteki, perjámosi és guttenbrunni téli gazdasági iskolákat. Az egyes helyi szervezetek téli tanfolyamokat tartanak.

A svábság kereskedelme és ipara van annyira fejlett, hogy megfelelően kiképzett láncszem legyen a svábság népi autarchiájában. Már a háború előtt sem akadt sváb községben pl. zsidó kereskedő s ma már van olyan erős és minden szakmára kiterjedő kereskedelmük, hogy a népi igényeket teljesen ki tudja elégíteni s meg

tudják valósítani azt a hallgatólagos elvüket, hogy a sváb svábnál vásároljon. Iparuk is elég fejlett: 3—4 téglagyár, 2—3 kalapgyár, több textilgyár van sváb kézen, azonkívül a bánági kis- és középalmok 85%-a. A sváb iparos azonban legnagyobb részt kézműves, mert a svábságnak veleszületett erényei: a szorgalom, a vállalkozó szellem, továbbá a szakmai tudás ezen a téren oly nagy mértékben érvényesülhet, hogy a más fajhoz tartozó kisiparosok közül csak kevés versenyezhet velük s a hatóságoknak a városok romanizálását célzó bevallott programja dacára is remélhetik a sváb kisipar nagymértékű fejlődését. Ezért nagy gondot fordítanak az iparosság kiképzésére. Temesvárott van egy hitvallásos (róm. kat.) alapon létesült iparostanonciskolájuk (Banatia) 20 tanonccal, de tervbe vették összesen 20 hasonló tanonciskola létesítését. Felső ipariskolájuk nincs. Sok sváb fiú végzi azonban az erdélyi szász felső ipariskolát. A sváb iparosság vezetőinek közeli terve a fiatal iparosok önállósításának intézményes alapon való elősegítése. Az önálló iparos szakmai továbbképzéséről azután a sváb iparosszervezet, a szükséges hitellel való ellátásáról pedig a sváb iparhitelszövetkezetek gondoskodnak.

A sváb ipar és kereskedelem megszervezésére az első kísérlet közvetlen a világháború után az „Eisenring.. szervezet volt Temesvárt, amely azonban nem mutatkozott életképesnek. Rb. 6—8 évvel ezelőtt alakult ugyancsak Temesvár székhellyel a „Deutscher Handel- und Gewerbeverband.., majd azután a sváb népközösség keretén belül a „Vereinigung der Banater Deutschen Kaufleute und Gewerbetreiber.., a sváb ipar és kereskedelem hivatalos szervezete.

Hitelélet, bankok. A legnagyobb sváb jellegű pénzüintézet a „Bánati Bankkegyesület“ — „Banater Bankverein A. G.“ Temesvár székhellyel és 5 fiókkal. Alaptőkéje az 1937 december 31-i mérleg szerint 52,000.000 lei. A gazdasági válság és a konverziós törvények nagy kárt okoztak ennek az igen jól működő és kiterjedt fiókhálózatral rendelkező intézetnek, az utóbbi években azonban ismét egészséges fejlődésnek indult. Mellette néhány kisebb sváb jellegű, inkább helyi érdekű pénzüintézet működik a bánági pénzpiacon.

A szövetkezetek. A szövetkezeti élet kevésbé fejlett, mint pl. az erdélyi magyarságnál. Ezzel szemben szövetkezeteiket kevésbé felülről irányítják s inkább a helyi szükséglet, magának a sváb népnek gyakorlati érve létesítette őket. A szövetkezetek 1929-ben Temesvár székhellyel alakult „Verband Deutscher Genossenschaften.. nevű szövetségbe tömörültek, amely az 1932. év végén 105 szövetkezeti foglalt magába 15.745 taggal, amiből 36 hitelszövetkezet. Ez a 36 hitelszövetkezet 70,000.000 lei aktívát mutatott ki, míg a fennmaradó 69 mezőgazdasági értékesítő szövetkezet ugyanakkor 62,000.000 lei aktívával rendelkezett.

A BÁNSÁGI SVÁBOK POLITIKAI SZERVEZETE a romániai politikai pártok feloszlatásáig azonos volt az egész romániai németiség politikai szervezetével, amely magába foglalt a bánági svábtól kezdve az erdélyi szászokon keresztül a beszarábiai és dobrudzsai német telepésig minden romániai németet. A hivatalos alakulat a Bánágban a Muth

Gáspár elnöklete alatt álló „Deutsch-schwäbische Volksgemeinschaft“ volt. Mint ilyen az 1937-ben megtartott képviselő- és szenátorválasztásokon az akkor kormányon lévő liberális párttal kötött választási egyességet és így sikerült neki Temes megyében 2, Arad megyében pedig 1 sváb képviselőt megválasztatni. Ellenlábasa, a „Volkspartei“ ezen a választáson nem érte el az országban lévő szavazatok 2%-át, ezért az akkori román választási törvény értelmében nem kapott egyetlenegy mandátumot sem. Ez az utóbbi párt úgy élt a köztudatban, mint szélsőségesen hitlerista alakulat, amelyet maga a német kormány is túlzónak minősített és megtagadott azzal, hogy a párt napilapjának németországi árusítását megtiltotta. A liberális kormányt követő Goga-kormány erre feloszlatta a német néppárt ifjúsági szervezeteit, holott ezek a pártnak főerejét képezték. Az államéletnek a Goga-kormány bukását követő „új ütem“-e az 1938. március 31-én kelt királyi dekrétummal azután minden egyéb politikai alakulattal együtt mind a két német pártalakulatot feloszlatta. 1938. október 9-én alakult meg Temesvárott a kormány támogatásával Brandsch Rudolf ismert szász politikus elnöklete alatt, akit a jelenlegi kormány közigazgatási vezérfelügyelői rangra emelt, egy új német közösség bánsági szervezete, amely azonban nem örvend osztatlan bizalomnak a svábság körében.

KISEBBSÉGI SORSBAN különösen hasznos és tanulságos a sorsközösségben élő más népkisebbség helyzetének és belső életének tanulmányozása. Az, amiben felülmúlnak bennünket, példaképpül szolgálhat s önbizalmat és kitartást ad az a tudat, hogy van, amiben mi vagyunk előbbre. Némi irigységgel vegyes csodálattal és utánzási készséggel nézzük a bánsági svábok szorgalmát, autarchiaszámba menő gazdasági függetlenségét, de ugyanakkor büszkén tekintünk a magunk kulturális eredményeire és erényeire, az áldozatkészésre, lemondásra, összetartásra. De mindkét oldalon van még egy nagy hiány: ha nincs is ellenségeskedés a két kisebbség között, nem jutottunk még el odáig, hogy egymást ismerjük, megbecsüljük s azt, ami egymástól esetleg elvált, kiküszöböljük. Közhelyszámba menne, ha egy unosuntalan ismételt latin közmondást emlegetnék, amelyet mindenki ismer, de amelynek gyakorlati tanulságairól mindkét oldalon megfelelnek. Pedig az adott helyzetben nemcsak egy bizonyos harmadik, hanem többen is vannak, akik nagyon is hajlandók az egyiket a másikkal kijátszani. A megértésnek az első feltételei azonban már megvannak: a svábság túljutott nemzeti felébredésének azon az első állomásán, amikor saját maga előtt való mentegetődzésül kellett egy állítólagos tervszerű magyarosítás állítólagos túlkapasait emlegetni, magyar oldalon pedig kezdik levetni a régi koloncokat és elfogultságokat, amelyek a megértést gátolják. A megértés pedig a romániai belpolitika jelenlegi eseménytelensége dacára is igen fontos mindkét kisebbségi nép számára.

Irodalom: Hermann Rüdiger a „Zahl und Verbreitung des Deutschtums in der Welt“, Richard Csáki „Das Deutschtum in Rumänien.“ Mindkettő a Paul Gauss szerkesztésében megjelenő „Das Buch vom deutschen Volkstum, Wesen-Lebensraum-Schicksal“ című

gyűjteményes munkája közli. (F. A. Brockhaus, Leipzig, 1935. 6. és 308. old.) — Vitéz Nagy Iván: Európa kisebbségei. Nemzetiségi statisztikai vázlat. Lugos, 1929. — C. Martinovici és N. Istrati: Dictionarul Transilvaniei, Banatului și celor alte minute alipite, Kolozsvár, 1921. — Fritz Klingler: Stirbt der Schwabe? Die Bevölkerungsbewegung des deutschen Volkes im Banat von der Ansiedlung bis heute. Der Geburtenrückgang, dessen Ursachen und die Abhilfe. Nagyszeben 1934. — Randolph Rungaldier: Das Deutschtum im Rumpf-Ungarn. L. Das Buch vom deutschen Volkstum. 290 old. — Handwörterbuch des Grenz- und Ausland-Deutschtums. Összeállították Carl Petersen és Otto Scheel. Ferdinand Hirt in Breslau 1934. Band I. Lieferung 3—4. — Theodor Grentrop: Das Deutschtum an der mittleren Donau, in Rumänien und Jugoslawien unter besonderer Berücksichtigung seiner kulturellen Lebensbedingungen. Münster in Westfalen, 1930. — Josef Karl: Egy pusztuló nép halálszimfóniája. A „Banater Deutsche Zeitung“ után közli a „Magyar Kisebbség“ 1937. 562 old. — Fritz Klingler: Volk in Not í Ein Beitrag zur bevölkerungspolitischen Lage des Deutschtums in Banat. Gegenwart und Zukunft. Nagyszeben, 1936. — Somogyi Gyula: Arad megye német népe. Arad vármegye és Arad sz. kir. város monographiája. A III. kötet első felének I. része. Arad, 1912. 370 old. — Josef Gerlach: Zehn Jahre Gemeinschaftswille, sieben Jahre Jugendbund. „Jugendsturm“. A „Der Ruf“ ünnepi kiadása 1936. 19 old. — Josef Eisele: „Unser Weg in die Zukunft“. Jugendsturm 25 old. — „A timisoarai-temesvári egyházmegye római katolikus hitvallásos jellegű intézetei az 1936/37. iskolai évben“. Temesvár 1937.

PARECZ GYÖRGY